

№ 4. – С. 106. **8. Рабінович П.С.** Проблеми трансформації методології вітчизняного правознавства / П.С. Рабінович // Інтернет видання «Юриспруденція on-line». – 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lawyer.org.ua/?w=t&i=&d=307>. **9. Лейст О.Э.** Сущность права: Проблемы теории и философии права / под ред. В.А. Томсинова / Лейст О.Э. – М.: Зерцало, 2008. – С. 7-8. **10. Цвік М.** Праворозуміння (значення повторюваності суспільних відносин для його дослідження) / М. Цвік // Право України. – 2010. – № 4. – С. 26. **11. Петровцій С.П.** Теорія права Ганса Кельзена як одна важливих складових інтегративної юриспруденції / С.П. Петровцій // Держава і право. – Вип. 3. – К.: Ін-т держ. і права ім. В.М. Корецького НАН України, 1999. – С. 15. **12. Рабінович П.С.** Проблеми трансформації методології вітчизняного правознавства. **13. Тімуш І.С.** Концептуальні засади інтегрування сучасного правознавства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. юрид. наук / І.С. Тімуш. – К., 2011. – С. 1. **14. Нерсисянц В.С.** Право и закон в Российской Конституции: традиции правопонимания и современность / В.С. Нерсисянц // Право и политика современной России / под ред. Г.В. Мальцева. – М.: Былина, 1996. – С. 99. **15. Мохонько А.В.** Право та політика: питання пріоритету / А.В. Мохонько // Сучасні проблеми правової системи України: зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. (28 жовтня 2010 р., Київ) / редкол.: Ю.С. Шемшученко, Ю.Л. Бошицький, О.В. Чернецька та ін. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2010. – С. 132-133. **16. Графский В.Г.** Интегральная (синтезированная) юриспруденция: актуальный и всё ещё незавершенный проект / В.Г. Графский // Правоведение. – 2000. – № 3. – С. 55. **17. Яценко А.С.** Философия права Соловьёва / Яценко А.С. – С.-Петербург: Сенатская типография, 1912. – С. 25. **18.** Там же. – С. 28. **19.** Там же. – С. 30. **20. Яценко А.** Теория федерализма. Опыт синтетической теории права и государства / Яценко А. – Юрьев: Типография К. Маттисена, 1912. – С. 91. **21.** Там же. – С. 83-86. **22. Поляков А.В.** Общая теория права: Проблемы интерпретации в контексте коммуникативного подхода: Курс лекций / Поляков А.В. – СПб.: Изд. дом С.-Петерб. гос. ун-та, 2004. – С. 172-173. **23. Кистьяковский Б.А.** Социальные науки и право. Очерки по методологии социальных наук и общей теории права / Кистьяковский Б.А. – М.: Изд-е М. и С. Сабашниковых, 1916. – С. 326. **24.** Там же. – С. 326-327. **25. Яценко А.** Теория федерализма. Опыт синтетической теории права и государства / Яценко А. – С. 143. **26. Кистьяковский Б.А.** Цит. работа. – С. 328. **27.** Там же. – С. 682-683.

УДК 340.1

I. В. МИМА

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КАТЕГОРІАЛЬНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ХРИСТІАНСЬКО-ПРАВОВИХ ТРАДИЦІЙ У ПРАВІ

Досліджується процес формування різних напрямів об'єктивного наукового аналізу проблем теорії держави і права; проведено аналіз християнсько-правових традицій у понятійному апараті загальнотеоретичної юриспруденції. Християнсько-правові традиції розглядаються як категорії права, які наділені власним змістом та сутністю, мають певні функції та місце у правовій системі.

Ключові слова: правова традиція, християнсько-правова традиція, категорія права.

© МИМА Ірина Володимирівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін відокремленого структурного підрозділу Криворізького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»

Мима И.В. Некоторые вопросы категориального закрепления христианско-правовых традиций в праве

Исследуется процесс формирования разных направлений объективного научного анализа проблем теории государства и права; проведен анализ христианско-правовых традиций в понятийном аппарате общетеоретической юриспруденции. Христианско-правовые традиции рассматриваются как категории права, которые имеют собственное содержание и сущность, имеют определенные функции и место в правовой системе.

Ключевые слова: правовая традиция, христианско-правовая традиция, категория права.

Mima Iryna. Some issues categorical consolidation Christian legal traditions in the right

The process of forming of various directions of objective scientific analysis of problems of theory of the state and right is explored in the article; the analysis of Christian legal traditions in general theoretical apparatus of law. Christian legal traditions are treated as category rights that are endowed with their own meaning and essence, have certain roles and place in the legal system.

Key words: the legal tradition, the Christian legal tradition, the category of law.

Розвиток українського суспільства як демократичної системи значною мірою залежить від глибини теоретичного осмислення явищ і процесів його багатогранної, суперечливої реальності, в тому числі й духовної. Соціальні зміни у нашій державі, що відбулися впродовж останніх десятиріч, призвели до руйнування не тільки багатьох суспільних, політичних, економічних стереотипів, а й усталеного світогляду в значній частині громадян. Ці зміни стали поштовхом до пошуку нового сенсу життя, виникнення нових потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій. Звідси й випливає необхідність наукового обґрунтування основ духовного відродження нашої нації у контексті світової соціокультурної системи, що робить особливо актуальним звернення до релігійних цінностей, зокрема християнських правових традицій.

В українських реаліях особливе значення має наукове вивчення християнсько-правових традицій, оскільки саме християнство історично було і залишається основною формою релігії українців, і саме християнські цінності є одним з найважливіших факторів, що впливають на формування й розвиток національної культури, політики, освіти та інших сфер суспільного та духовного життя¹. Питання релігійної духовності, християнської етики, впливу християнства на моральний стан суспільства, а також на процеси державотворення є предметом широкого обговорення переважно в українській релігійній, філософській, юридичній літературі, залишаючи поза увагою дослідження християнсько-правових традицій крізь призму правової традиції українського народу.

Актуальність даної теми зумовлена неабияким інтересом до визначення і висвітлення особливостей становлення, розвитку правової традиції українського народу. *Проте*, сучасний науковий інтерес переважно пов'язаний з аналізом традицій у праві з вивченням та поясненням їх значення, визначенням ознак, властивостей та функцій. Зокрема, дослідженню традицій у праві присвячено праці таких вчених, як В. Авер'янова, В. Дудченко, М. Козюбри, В. Копейчикова, Ю. Лободи, Л. Луць, П. Музиченка, Ю. Оборотова, В. Опришко, М. Орзіха, П. Рабіновича, В. Селіванова, О. Скакун, О. Сурилова, Н. Толкачової, Є. Харитонова, Ю. Шемшуненка, О. Ярмиша та інших. Так, наприклад, Ю. Оборотов зазначає,

що правові традиції, характер їх використання становлять об'єднуючий початок з'єднання правових систем у правові сім'ї. Традиції знаходять своє вираження в проблемі наступності, яка виступає як зв'язок між етапами і східками розвитку, та полягає у збереженні елементів права як цілого або окремих його сторін при переході правової системи з одного стану в інший². На думку Ю. Лободи правову традицію необхідно пояснювати як сутність правового розвитку упродовж достатньо тривалого періоду. Зміст правової традиції становлять генетичні, логічні та історичні суперечності, які є рушіями розвитку правової системи. Правова традиція є елементом етнонаціональної культури, визначає етнонаціональну специфіку, властиву, так чи інакше, українському народові упродовж всієї його історії³. О. Шевчук стверджує, що більш високим ступенем в ієрархії правових систем є «традиція права», котра відображає взаємозв'язок права з певною локальною цивілізацією і у цьому значенні може трактуватися як: правові цінності, категорії, інститути, норми, які протягом сторіч свідомо передавалися від покоління до покоління у певній цивілізаційній культурі. Традиції права у свою чергу утворюють сукупність вищого порядку – локальну правову систему, а сукупність локальних правових систем складає загально світову правову систему⁴. За думкою Н. Толкачової, традиція – це соціальна норма, якій властива трансцендентальна регулятивна дія на суспільні відносини і поведінку людей, це наслідок більш високого ступеня розвитку суспільства, ніж звичай⁵. Разом з тим вітчизняна юриспруденція характеризується відсутністю однозначного розуміння християнсько-правових традицій, що унеможливує використання всього їх корисного потенціалу як в науці, так і на практиці, не визначено інструментального значення даного явища у праві. У зв'язку з цим виникає необхідність проаналізувати християнсько-правові традиції як категорії права, що являє собою не тільки наукову чи емпіричну, а й інструментально-юридичну цінність у правотворчості, правовому регулюванні, реалізації права, інтерпретації права тощо. Об'єктом аналізу виступає активна сторона християнсько-правових традицій у праві, їх дія, рух у різних динамічних проявах, як: становлення, формування, закріплення тощо, а предметом – християнсько-правові традиції в ідеальному вимірі права.

В історії України християнство через систему цінностей сприяло національній ідентифікації, вихованню національного характеру, формуванню самобутньої духовної культури. Політико-правова дійсність сучасної Української держави спирається на міцне підґрунтя історичного буття українського народу, тому поглиблення знань про правові явища минулого дає можливість виявити спадковість, безперервність правового розвитку в українських землях від найдавніших часів до сучасності. Трансформація християнсько-правових традицій у сучасному українському суспільстві зумовлена різними чинниками: тенденціями загальносвітового масштабу (глобалізаційними та інтеграційними процесами), внутрішніми змінами українського соціуму, зрушеннями на рівні як церковних ціннісних доктрин, так і індивідуальних ціннісних орієнтацій.

Християнські засади відігравали й продовжують відігравати значну роль в українському суспільстві і сучасному державотворенні. Український народ виник внаслідок безперервного процесу етногенезу. Християнсько-правова традиція є елементом етнонаціональної культури, визначає етнонаціональну специфіку, яка була притаманна українському народу впродовж всієї його історії. Зокрема, зазначимо, що офіційне прийняття християнства давньоруськими князями у кінці X століття заклали основи нової правової традиції – становлення та розвиток цер-

ковної системи права, що стала частиною процесу християнізації й склала один з елементів правової системи Київської Русі, тому релігійне право тісно взаємопов'язане та взаємообумовлене із світським. Сучасне цивільне право в розумінні світських законів виникло в середині середньовічних вчених для відмежування від права церковного, а першоджерелами державного права слугували релігійні норми, традиції та звичаї людства.

Християнсько-правові традиції можна розглядати у двох аспектах: з позицій історичного методу вони є безперервним у часі процесом розвитку правової системи через низку конкретно-історичних форм аж до сучасної, а з точки зору логічного методу – є процесом формування етнонаціонального стереотипу правової поведінки, в якому знаходить відображення саме християнсько-правові традиції⁶. Крім того, історичний метод розглядає історію правової системи як послідовний ланцюг причинно-наслідкових зв'язків, то логічний метод покликаний виявити внутрішню логіку становлення християнсько-правової традиції у такій формі, в якій вона доступна для спостереження сьогодні, та, по можливості, передбачити, спрогнозувати її подальшу еволюцію. Відтак виокремлення етапів розвитку християнсько-правових традицій з позицій двох різних методів буде істотно відрізнятися: у межах історичного методу історико-правова наука виокремлює етапи правового розвитку християнсько-правових традицій в межах певних історичних періодів різної тривалості, які позначені єдністю конкретно-історичних особливостей та закономірностей, що діють на певному етапі, при цьому така періодизація завжди має елемент випадковості, суб'єктивності, зумовленої поглядами дослідника чи історичної школи. У межах логічного методу виокремлення етапів зумовлене дією діалектичного закону заперечення заперечення, при цьому кожний наступний етап передбачає змістовну зміну попереднього⁷. Очевидно, що логічна схема є абстрактнішою за історичну, оскільки історичний розвиток правової реальності відбувається не по висхідній, а позначений коливаннями, періодами регресу та деградації правової культури. Якщо для історичного методу християнсько-правові традиції постають як елементи правової та історичної реальності, то логічний метод покликаний розглядати рух діалектичних категорій, котрі відображають об'єктивні протиріччя, що розкриваються у процесі формування, становлення та розвитку правової системи і складають її сутність. Категорія християнсько-правової традиції виникає при переході від осмислення правової реальності методами історико-правової науки до її пізнання у межах предмета загальної теорії держави і права, що надає можливість обґрунтування категорії християнсько-правової традиції як форми історичного процесу виникнення, становлення та розвитку правової системи українського народу⁸.

Розвиток та становлення християнсько-правових традицій на Україні пов'язаний із становленням правової традиції українського народу в цілому. Зокрема, у зв'язку з прийняттям християнства та рецепцією візантійського прав: 1) вітчизняне звичаєве право мало багато понять, які перебували у суперечності з християнськими поняттями (наприклад, розлучення, багатоженство тощо), а становлення християнства модифікувало вітчизняне звичаєве право; 2) на Україні формування та функціонування духовенства відбувалось шляхом розвитку церковних канонів, закріплених у збірниках як церковного, так і світського права; відправлення окремого церковного судочинства, яке не спиралось на приписи та дію норм звичаєвого права⁹.

Теоретичний розгляд християнсько-правових традицій має багатовимірний характер, поєднаний з філософським розумінням, під яким мається на увазі онтологічна, гносеологічна, аксіологічна та антропологічна єдність. Тобто християнсько-правові традиції, будучи явищем соціальної дійсності, одночасно мають різні субстанції свого існування, які виражаються в певних типах праворозуміння¹⁰. У даному разі виділення ідеального виміру як субстанції існування права ґрунтується на структурно-аналітичному підході, згідно якого ця площина є системно-понятійним рівнем теоретичної юриспруденції з категоріями права у своєму змісті.

З огляду на те, що «категорія права» розглядається як найтипівіші поняття, що живаються у праві, є засобами конструювання і розуміння права як системного утворення для регулювання суспільних відносин¹¹. Так, християнсько-правові традиції мають здатність конструювати практично усі системні складові права: правила поведінки, рішення, процедури, інститути та ін. Практично будь-яка традиція у праві несе у собі власні індивідуальні знання та сприяє певному розумінню права, в тому числі права як системного утворення. Таким чином, християнсько-правові традиції мають розглядатись як «категорія права». У цьому сенсі кожна християнсько-правова традиція здатна по-різному представляти розуміння права, яке у свою чергу залежить від принципів плюралізму використання методології пізнання.

Усю специфіку як права, так і християнсько-правових традицій, неможливо охопити лише одним методологічним інструментарієм. Християнсько-правова традиція у праві є цілісним феноменом правової свідомості із своїм змістом, що має багатомірні процеси формування. Антропологія допомагає пояснити відмінності між новими і застарілими християнсько-правовими традиціями¹². Кожна окремо виділена християнсько-правова традиція у праві це за своєю природою індивідуальна смислова конструкція, яка за рахунок свого змісту вплітається в систему юридичних знань про право і державу. Крім того, внутрішня структурованість християнсько-правової традиції як елементу правової системи зумовлена системним методологічним підходом, який дозволяє її виокремити з-поміж інших традицій, закріпити цілісні уявлення про індивідуальні властивості та історичні передумови становлення кожної християнсько-правової традиції.

З огляду на вказане, зазначимо, що дія християнсько-правових традицій пов'язана з дією самого права: розуміється його інформаційний, ціннісно-мотиваційний і безпосередньо регулятивний вплив на суспільні відносини в межах відповідного простору, часу та кола осіб¹³. У філософському значенні поняття «дія» живається як «буття», «функціонування», тобто дія християнсько-правових традицій це діяльність складових його норм, які виражають динаміку релігійних норм, тобто, процес їх реального регулятивного впливу на регульовані релігійні відносини. До того ж, дія християнсько-правових традицій є невід'ємною властивістю правових традицій, процесом, що проходить в межах історичного часу, в межах певної території, культури, правової системи тощо. Динамічна властивість християнсько-правових традицій у правовій системі проявляється нематеріально, має ефективний та змістовний вплив на право, на правове життя чи на правові відносини. Динамізм християнсько-правових традицій у правовій системі є тією закономірністю, що встановлює однозначний зв'язок у часі між її суб'єктами передачі, між поколіннями, інститутами, принципами, нормами,

правопорядками тощо. Дана властивість християнсько-правових традицій у правій системі з'єднує просторові межі права між історичними епохами, надаючи безперервності процесам правогенезу.

Динамізм християнсько-правових традицій у правовій системі полягає у діалектичному зв'язку: консерватизму та стабільності – з одного боку, та новації – з іншого¹⁴. Консерватизм та новація у правовій системі завдячують дії християнсько-правових традицій, які зумовлюють поштовх до динаміки самого права та є певним станом права, що викликаний динамікою чи статикою християнсько-правових традицій, однак, при цьому, на загальнотеоретичному рівні не пояснюється місце християнсько-правових традицій у правій системі. Тому, дослідження християнсько-правових традицій ґрунтується на об'єктивних закономірностях соціального життя; дозволяє оцінити певні суспільні процеси з точки зору історично перевіреної правової форми, в якій вони формуються та розвиваються; містить інформацію про об'єктивну діалектику державно-правової сфери суспільного життя; становить предметну основу юридичного мислення у праві, висловлюючи вивчені властивості і закономірності основних явищ і відносин правової дійсності, їх реальну сутність; допомагає сформувати правосвідомість щодо права і впливати на її сталість; збагачує державно-правову практику емпіричним підходом до вирішення юридичних питань. Це надає можливість стверджувати, що «християнсько-правова традиція» та «християнська традиція права» не є ідентичними поняттями, адже перша – є великою традицією, яка виражає правогенез незалежно від генезису держави, а друга – є малою традицією, яка відображає правогенез у взаємозв'язку з державним. Такий поділ традицій на велику і малу здійснено для узагальненого пояснення природи спадкоємності (наступності) права, яке у своєму формуванні залежить від досвіду минулих поколінь¹⁵.

Власна цінність християнсько-правових традицій у правій системі полягає в індивідуалізації права, системи права, системи законодавства та правової системи у відповідності до історичної та культурної спадщини соціуму. Разом з цим цінності, які закладені у християнсько-правових традиціях певної правової системи, не завжди можуть бути правовими, тому правовими є ті християнські традиції, які передають від покоління до покоління ідеали справедливості, свободи, правди, гуманності тощо.

Тобто, християнські традиції у правій системі можуть бути як правовими, так і не правовими, в той час коли правові традиції завжди будуть традиціями права. Християнсько-правові традиції, які відносяться до ідеального виміру права, завжди є традиціями права, кожна з яких має наступні напрямки дії: по-перше – встановлює або символізує правову єдність усіх сфер суспільства і права; по-друге – встановлює та легітимізує інституції, статуси чи владно-правові зв'язки; по-третє – соціалізує, прищеплює переконання, систему цінностей і правил поведінки, тощо.

Зважаючи на вищевказане, можемо стверджувати, що християнсько-правову традицію належить розглядати як юридичну категорію, явище правової культури, елемент правової системи та складову спадкоємності права, яка фіксує узагальнений правовий досвід, правову пам'ять, правові знання та правові уявлення, що передаються від покоління до покоління як прийнятні способи організації суспільства, моделі формування правового устрою, порядку у праві, ієрархії християнських цінностей у праві тощо. Крім того, зазначимо, що питання кате-

горіального закріплення християнсько-правових традицій у правій системі України не має однозначного вирішення, тоді як доктринальне визнання за християнсько-правовими традиціями самостійного категоріального статусу у праві надасть понятійному апарату теорії держави і права, та юриспруденції зокрема, здатність більш глибоко осягнути правові реалії української чи іншої правової дійсності. Дослідження християнсько-правових традицій правової системи в статичному стані дозволить закріпити їх істотні риси та характер кожної, концептуально упорядкувати їх ієрархічну природу в існуючих правових системах.

1. *Бачинін В.А.* Філософія права: [підруч. для студ. юрид. спец.] / В.А. Бачинін, М.І. Панов. – К.: ІнЮре, 2002. – С. 13. 2. *Оборотов Ю.М.* Традиції та новації в правовому розвитку: загальнотеоретичні аспекти: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня док. юрид. наук / Ю.М. Оборотов. – Одеса, 2003. – С. 17. 3. *Лобода Ю.П.* Правова традиція українського народу (Феномен та об'єкт загальнотеоретичного дискурсу) / Лобода Ю.П. – Львів: Світ, 2009. – С. 180 с. 4. *Шевчук О.М.* До питання про поняття правової системи / О. М.Шевчук // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2001. – № 3. – С. 165-171. 5. *Толкачова Н.С.* Деякі аспекта співвідношення звичаю, традиції та права / Н.С. Толкачова // Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка: Сер. Юридичні науки. – 2002. – Вип. 45-48. – С. 20-22. 6. *Керимов Д.А.* Методологія права: Предмет, функції, проблеми філософії права / Керимов Д.А. – М.: Изд-во СГУ, 2008. – С. 97. 7. *Лобода Ю.П.* Логічне та історичне у правовій традиції / Ю.П. Лобода [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/App/2009_37/archiv_37_Loboda_Yu_P_%28149-155%29.pdf 8. *Лобода Ю.П.* Правова традиція українського народу (Феномен та об'єкт загальнотеоретичного дискурсу). – 280 с. 9. *Огляд історії українського права по записам за виглядами проф. Др. М. Чубатого на Тайнім Українським Університеті у Львові в 1920-1923 рр.* – [П. Поширене видання] // Історія джерел та державного права. –1922. – С. 6-24. 10. *Лейст О.Э.* Сущность права. Проблемы теории и философии права / *Лейст О. Э.* –М.: Зерцало-М, 2008. – С. 10. 11. *Огурцов А.П.* Категории / А.П. Огурцов // Новая философская энциклопедия: в 4 т. / [Ин-т философии РАН, Нац. общ.-науч. фонд; Научно-ред. совет: предс. В.С. Степин, заместители предс. А.А. Гусейнов, Г.Ю. Семигин, уч. секр. А. П. Огурцов]. –Т. 2 (Е-М). –М. : Мысль, 2001. – С. 229. 12. *Гобсбаум Е.* Винайдення традицій / Е. Гобсбаума, Т. Рейнджера / [2-ге вид., випр.]. – К.: Ніка-Центр, 2010. – С. 24. 13. *Нерсесянц В.С.* Проблемы общей теории права и государства: учебник [для вузов] / Нерсесянц В.С. – М.: Норма, 2008. – С. 414. 14. *Вебер М.* Избранное. Образ общества / Вебер М. – М.: Наука, 1994. – С. 33. 15. *Павлов С.С.* Правові традиції України: автореф. дис. на здобуття канд. юрид. наук / С.С. Павлов. – Одеса, 2010. – С. 3.

УДК 340.1;321.01

О. В. ЗІНЧЕНКО

ЮРИДИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ ЯК ЗАСІБ РЕГУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ НА ПРАВО

Досліджуються юридичні конструкції як засіб регулятивного впливу на право. Автор робить висновок, що юридичні конструкції виступають дієвим

© *ЗІНЧЕНКО Ольга Володимирівна* – кандидат юридичних наук, доцент Київського університету туризму, економіки і права